

Türk Dünyası'nda İşbirliği Denemesi: Türk Keneşi ve Kazakistan *The Cooperation Test in Turkish World: Turkic Council and Kazakhstan*

Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL*
Arş. Gör. Kadir Ertaç ÇELİK**

Özet

Uluslararası ilişkiler disiplininin baskın yaklaşımı olan realizme meydan okuyan liberealizme göre; uluslararası ilişkilerde çatışma kaçınılmaz bir durum olmamakla beraber devletler arasında işbirlikleri tesis etmek de mümkündür. Söz konusu yaklaşımın realizmden ayrılan bir diğer önermesi ise aktörlere ilişkindir. Bu bağlamda kimi realistlere göre devletler uluslararası sistemin tek ve yegâne aktörler kimilerine göre başat aktördür. Ancak liberallere göre ise devlet dışı aktörler de sistemde yer almaktadır. Dolayısıyla uluslararası örgütler de uluslararası ilişkilerin aktörleri arasında yer almaktadır. Söz konusu organizasyonlar ise barış ve güvenliğin tesisi ve işbirliği süreçlerinin hayata geçirilmesinde kurucu ve etkin rol oynamaktadır. 1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan Türk Dünyası jeopolitiğinin aktörleri de gerek içsel nedenler gerekse bölgesel ve uluslararası konjonktür nedeniyle işbirliğine gitmeleri gerekliliğinden hareketle girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. Bu girişimleri bir sonucu olarak kurulan Türk Keneşi'nde Kazakistan aktif bir aktör olarak yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dünyası, İşbirliği, Uluslararası örgütler, Türk Keneşi, Kazakistan.

Abstract

According to liberalism, which challenges the realization of the dominant approach of the discipline of international relations; conflicts in international relations are not inevitable but it is possible to establish cooperation between states. Another proposal that separates realism from this approach is related to the actors. In this context, according to some realists, states are the only actors of the international system and according to whom they are the dominant actors. However, according to liberals, non-state actors also take part in the system. Therefore, international organizations are also actors of international rela-

* Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) Başkanı, Gazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, mserol@gmail.com.

** Gazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, clkertac@gmail.com.

tions. These organizations play a founding and influential role in the life and death of peace and security facilities and cooperation processes. At the beginning of the 1990s, the actors of the geopolitics of the Turkish World, which gained their independence after the disintegration of the Soviet Union, began to take initiatives with the necessity to cooperate due to internal and regional conjunctions. As a result of these initiatives, Kazakhstan is an active actor in the Turkic Council.

Keywords: *Turkish World, Cooperation, International organizations, Turkic Council, Kazakhstan.*

Uluslararası ilişkilerin en temel sorunsallarının başında yer alan barış ve güvenliğin tesisine dair önermeleri bulunan liberal yaklaşım, realistlerin gerek yapının özelliklerinden gerekse aktörlerin özelliklerinden dolayı uluslararası sistemde çatışmanın kaçınılmaz bir durum olduğu önermesine karşı çıkmakta ve devletlerin işbirliği yapabilme potansiyeline sahip aktörler olduğunu savunmaktadır. Söz konusu işbirliği süreçlerinin tesis edilmesi ve geliştirilmesi de uluslararası ilişkilerin temel sorun alanlarından bir tanesini oluşturan çatışmaların önlenme noktası önem arz etmektedir. İşbirliği süreçleri bir yandan çatışmaların önlenmesi ve barış ve güvenliğin tesis edilmesini sağlarken diğer yandan da devletlerin iki ana sorunsalı olan beka ve refah sorunu bağlamında etkili olmaktadır. Bu noktada çatışmaların önlenmesi ve barış ve güvenliğin tesisi ile refah sorunu ortadan kaldırılabilecek iken devletlerarasında gerek eğitim ve kültür gibi toplumsal ve sosyolojik alanlarda gerekse ekonomi alanda yürütülecek işbirlikleri devletlerin hem eğitim ve kültür seviyelerini yükselterek hem de ekonomik olarak gelişmelerine katkı sunarak refah sorununun çözümüne katkı sunmaktadır.

Uluslararası ilişkilerde işbirliğinin öneminin daha fazla tartışıldığı 1990'lı yıllara gelindiğinde ise uluslararası sistemin en önemli dönüm noktalarından birisi yaşanmıştır. Siyasi tarihin kaydettiği en kanlı savaşların başında gelen İkinci Dünya Savaşı sonrası tesis edilen iki kutuplu sistem çerçevesinde sürdürülen ve Soğuk Savaş olarak adlandırılan rekabet ve dolaylı çatışma dönemi, Varşova Paktı'nın dağılması ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) – Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile sona ermiştir. Bu gelişme gerek genelde uluslararası sistem gerekse özelde Türk Dünyası için yeni olgu, parametreler ve imkânları da beraberinde getirmiştir. Uluslararası sistem yeni bir yapıya evrilirken Türk Dünyası jeopolitiği ise Sovyetler Birliği'nin hegemonyasında kurtulmuş ve söz konusu coğrafyada bağımsızlıklarını ilan eden Türk devletleri uluslararası sistemin birer aktörü haline gelmişlerdir.

Uzun yıllar Sovyetler Birliği tarafından yönetilen ve birbiriyle temas kurması engellenen bu devletler bağımsızlıklarının ardından bir yandan ulus devlet inşa süreçlerine girişmişler öte yandan ise Türk Dünyası'nın aktörleri olarak birbirleriyle işbirliğinin yollarını aramışlardır. Bahse konu işbirliği arayışında olan devletlerin başında ise Kazakistan gelmektedir. Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in baskın olduğu dış politikasına çatışmalardan uzak ve işbirliği temelinde bir anlayışı yerleştiren Kazakistan için Türk Dünyası ve bu jeopolitiğin aktörleri ortak kültür, tarih, etnisite ve çıkarlar bakımından önem arz etmektedir. Türk Dünyası'nın diğer devletlerinin de bu bağlamda benzer dış politika tercihlerinde bulunması ve Sovyet dönemi (daha öncesinde Çarlık Rusyası) politikalarından dolayı birbirinden uzak kalmanın verdiği özlem ve heyecanın da katkısı ile bu aktörler hızlı bir şekilde işbirliği süreçleri tesis etmeye çalışmışlardır.

Bahse konu işbirliği süreçleri bağlamında öne çıkan ve Türk Keneşi olarak adlandırılan Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Türk Dünyası jeopolitiği bağlamında işbirliği denemelerindeki yeri ve Kazakistan'ın bu bağlamdaki rolünün ele alınacağı üç bölümden oluşan bu çalışmada ilk olarak uluslararası ilişkilerde işbirliğine ilişkin görüşler ele alınacaktır. İkinci bölümde Türk Dünyası'nda söz konusu olan işbirliği süreci bağlamında tesis edilen ve önemli bir organizasyon olan Türk Keneşi'nin kuruluşu, yapısı, hedefleri incelenecek, üçüncü bölümde ise bu Kazakistan'ın Türk Keneşi sürecindeki rolü ve konumu tartışılmaya çalışılacaktır.

Uluslararası İlişkilerde İşbirliği

Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslararası ilişkilerin doğasına ilişkin çatışmacı yaklaşımlara meydan okuyan liberalizm, uluslararası ilişkilerde barış ve güvenliğin tesisiyle çatışmaların önlenebileceği ve devletlerin işbirliği yapabilecek aktörler olduğunu savunan bir teorik çerçeve olarak dikkat çekmeye başlamıştır.

Uluslararası ilişkiler teorilerine ilişkin çalışmalar yapan birçok akademisyen tarafından uluslararası liberalizm olarak ifade edilen XX. yy liberalizminin en temel özelliği, klasik liberalizmin birey yaklaşımını baz alarak uluslararası ilişkilerde barış ve işbirliğinin analiz edilmesidir. Bu doğrultuda uluslararası liberal teori uluslararası ilişkileri ve dış politikayı analiz düzeyinde plüralist bir yaklaşımı benimseyerek bireyler, devletler, baskı grupları, uluslararası örgütler ve uluslararası örgütlenmeler düzeyinde analiz etmektedir.¹

¹ Tayyar ARI, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 5. Baskı, MKM Yayıncılık, Bursa, 2008, ss. 354-355.

Uluslararası ilişkiler yazınının hâkim teorilerinin başında gelen realizmin uluslararası sistemde çatışmanın kaçınılmaz olduğu önermesine karşı çıkan uluslararası liberal teori, barış ve işbirliğinin tesisinin mümkün olduğunu savunmaktadır. Liberal yaklaşıma göre uluslararası ilişkilerin gündemi sadece güvenlikten ibaret olmayıp bunun yanısıra ekonomi, göç, refah, çevre gibi konular da devletlerin dış politikalarını belirleyen unsurlardandır (Kegley 1995: 43-44).

Neoliberalerler, neorealistlerin uluslararası sistemin anarşik yapıda olduğuna dair görüşlerini kabul ederken, realistler ve neorealistlerin tersine anarşik durumun işbirliğine ulaşmada büyük bir engel olduğuna dair görüşlerini reddetmektedirler. Neoliberalerler, uluslararası ilişkilerde karşılıklı bağımlılıkla beraber askeri konuların öneminin azaldığını ve ekonomik konuların önem kazanmaya başladığını da savunmaktadırlar. Dolayısıyla ekonomik konularda işbirliğinin başarı kapasitesinin daha yüksek olduğunu savunmaktadırlar (Bozdağlıoğlu ve Özen 2004: 63).

Devletleri uluslararası politikanın yegane aktörü olarak gören realizme karşı alternatif bir paradigma iddiası taşıyan liberalizm uluslararası politikanın aktörü olarak devletleri, uluslararası örgütleri, uluslararası örgütlenmeleri ve çok uluslu şirketleri ele almaktadırlar (Keohane ve Nye 1977: 25-26). Analiz birimi olarak plüralist bir yaklaşımı benimseyen liberalerler, analiz düzeyi olarak da birim düzeyinde bir yaklaşımı benimsemektedirler. Diğer bir ifadeyle liberalizm neden sonuç ilişkisinde nedenselliği birim düzeyinde ele alarak bunların sistem düzeyindeki sonuçlarını analiz etmektedir. Bu bağlamda uluslararası liberal teori devletlerin tercihleri ve bunu etkileyen faktörler üzerinde durmaktadır (Arı a.g.e: 357).

Genel olarak ifade edilmesi halinde XX. yy liberalizmi uluslararası sistemin anarşik yapıda olduğunu kabul etmekle beraber, realistlerin çatışmanın kaçınılmaz olduğu iddiasına karşı çıkarak işbirliğinin mümkün olduğunu savunmaktadırlar. Devletlerin mutlak kazanç prensibiyle hareket etmesinin altını çizen liberalerler, böyle hareket edilmesi halinde uluslararası işbirliğinin mevcudiyet bulacağını ifade ederek uluslararası örgütlerin önemine atıfta bulunmaktadır. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı sonrası hızla artan uluslararası rejimlerim de önemine dikkat çeken liberalerler, uluslararası rejimlerinde işbirliğine yol açacağı ve barışı tesis edeceğini savunmaktadırlar (Kegley 1995: 5-8).

Uluslararası İşbirliğinde Örgütlerin Rolü

Uluslararası ilişkiler tarihinin son dönemlerinde devlet dışı aktörlerin de uluslararası sistemde varlığı teorik ve pratik düzeyde kabul görmüştür. Uluslararası ilişkilerde devletlerden sonra en fazla ele alınan aktör uluslararası örgütlerdir. Özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrasında uluslararası örgütler hem nicelik hem de nitelik bakımından uluslararası ilişkilerde önemli bir yer tutmaya başlamışlardır. Bu yüzden gerek uluslararası ilişkiler gerekse uluslararası hukuk perspektifinden örgütler ele alınmıştır.

En geniş anlamda bir tanım yapmak gerekirse; uluslararası örgütler iki veya daha fazla devletin bir anlaşma ile tesis ettikleri kurumlardır (Arı 2009: 82). Hüseyin Pazarcı ise uluslararası örgüt kavramını biraz daha detaylı biçimde ele alarak, uluslararası düzeyde faaliyet gösteren, ticari amaç taşımayan ve birden çok devleti ilgilendiren fakat devlet niteliği taşımayan her türlü birleşmenin uluslararası örgüt olduğunu ifade etmektedir (Pazarcı 2007: 185). Bir diğer tanım ise; uluslararası örgütler, bağımsız ve egemen devletlerin veya hükümetler dışı kuruluşların küresel ya da bölgesel ölçekte, genel ya da özel amaçlara ulaşma doğrultusunda işbirliğini sağlamak için kurdukları yapılar, mekanizmalar ve süreçlerdir (Hasgüler ve Uludağ 2010: 1). Clive Archer ise uluslararası örgütleri, devletler arası bir anlaşma ile üyelerinin ortak amaçlarını gerçekleştirmek üzere hareket eden, iki ya da daha fazla devletin üye olduğu devamlı ve formal yapılar olarak tanımlamaktadır (Archer 1992: 17).

Küreselleşme süreciyle beraber varlığı ve etkinliği daha ön plana çıkan örgütler ile sistem arasında simbiyotik bir ilişki söz konusudur. Daha açık bir ifadeyle; örgütler varlıklarının ve devamlılıklarının zemini olan sistemi destekleyen hatta yapısal sorunlarının çözümüne katkı sunan yapılar olmakla beraber süreç içinde sistemin değişmesi ve dönüşmesinde etkili otonom bir aktör de olabilmektedirler. Bu özellikleriyle de genelde uluslararası ilişkilerin özelde ise uluslararası politikanın önemli aktörlerinden birini teşkil etmektedirler (Çalış ve ark. 2006: 1-3).

Uluslararası ilişkiler yazını incelendiğinde işbirliği ve örgütler arasındaki bağlantının liberal çevreye mensup akademisyenlerce ele alındığı görülmektedir. Uluslararası hukuk düzenlemelerinin ve örgütlerin savaşın engellenmesinde ve sorunların barışçıl yöntemlerle çözümündeki rolünü ele alan ve Viotti ve Kauppi tarafından “düzenleyici liberalizm” olarak ifade edilen teorik yaklaşım, örgütleri bölgesel ve global işbirliğinin merkezine yerleştirmektedir (Viotti ve Kauppi 1993: 231)

Türk Keneşi

A) Tarihçe

İkinci Dünya Savaşı sonrası tesis edilen iki kutuplu uluslararası sistemin yıkıldığı ve söz konusu sistemin iki bloku arasında bahse konu olan rekabet ve çatışmacı ilişkileri tanımlayan Soğuk Savaş dönemi, Türk Dünyası'nın doğrudan birbiri ile iletişim kurmasına imkân tanımamaktaydı. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) içerisinde birer Sovyet cumhuriyeti olarak yer alan Orta Asya ve Kafkasya'daki Türk devletleri hem birbirleriyle hem de Türk Dünyası'nın önemli aktörü olan Türkiye ile doğrudan ilişki tesis edememekteydi. İlişki tesisinin minimal düzeyde olduğu bu dönemde kurulacak veya yürütülecek ilişkiler hem hukuken hem de siyaseten Moskova üzerinden yürütülmek zorundaydı. Ancak 1990'lara gelindiğinde Soğuk Savaş'ın Doğu Bloku liderliğini yürüten SSCB gerek uluslararası rekabet ve çatışma gerekse içsel dinamiklerin zorlamasıyla son dönemini yaşamaktaydı. SSCB'nin dağılması ile hem uluslararası sistem hem de özellikle Türk Dünyası yeni bir görünüme kavuşmuştur. Dördü Orta Asya'da biri Kafkaslar'da olmak üzere altı Türk Dili Konuşan ülke² bağımsızlığını ilan etmiştir. Uluslararası sistemin yeni bir döneme girdiği 1990'lı yıllar Türkiye ve bağımsızlığını yeni kazanan Azerbaycan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan için büyük bir heyecanın söz konusu olduğu bir dönem olmuştur.

Türk Dünyası'nın aktörleri olan bu devletler ve Türk Dünyası için yeniden tanışma ve kavuşma ortamıyla beraber söz konusu devletler bir yandan bağımsızlık sonrası ulus-devletlerini inşa etmeye çalışırken diğer yandan ise birbirleriyle ikili ve çok aktörlü ilişkiler kurmaya çalışmaktalardı. Bu kapsamda 1992 yılında Türkçe Konuşan Devletler Devlet Başkanları zirvesi adı altında Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ev sahipliğinde, Azerbaycan Devlet Başkanı Ebulfez Elçibey, Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev, Kırgız Cumhuriyeti Devlet Başkanı Askar Akayev, Özbekistan Devlet Başkanı İslam Kerimov ve Türkmenistan Devlet Başkanı Saparmurat Niyazov'un katılımlarıyla Ankara'da ilk buluşma gerçekleşmiştir. Ankara Bildirisi'nin imzalanmasıyla sona eren zirvede Türk cumhuriyetleri arasında gümrük mevzuatları uyumlulaştırılarak kişi, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına imkan tanıyan bir serbest ticaret düzeninin oluşturulması, ortak bir yatırım ve kalkınma bankasının kurulması, demiryolu, karayolu ve havayolu bağlantıları ile telekomünikasyon imkanlarının geliştiri-

² Kamuoyunda Türk Devletleri, Türki Devletler, Türk Dili Konuşan Ülkeler gibi değişik adlandırmalar mevcuttur. Çalışmada temel anılan Türk Keneşi'nin kuruluş anlaşması ve diğer hukuki metinlerinde Türk Dili Konuşan Ülkeler ifadesi kullanıldığı için bu çalışmada söz konusu devletler için Türk Dili Konuşan Ülkeler tabiri kullanılacaktır.

rilmesi, Türk cumhuriyetlerinin doğal kaynaklarının Türkiye üzerinden Avrupa'ya sevk edilmesi, dünya ekonomisine entegre olabilmek için ekonomik konularda koordinasyon ve işbirliği imkanlarının geliştirilmesi hususları üzerinde durulmuştur.³

2010 yılına kadar devam eden zirveler sürecinin bir ürünü olarak resmi adı Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (TDKÜİK/TDİK) olan⁴ Türk Keneşi, Türk dili konuşan ülkeler arasında kapsamlı işbirliğini teşvik etmek amacıyla uluslararası bir örgüt statüsünde 2009 yılında kurulmuştur.⁵ 3 Ekim 2009 tarihinde imzalanan Nahçıvan Anlaşması ile kurulan Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin, 16 Eylül 2010 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen son Türkçe Konuşan Devletler Devlet Başkanları zirvesiyle kuruluşu resmen ilan edilmiştir. Bu zirve ile Konsey'in öncelikleri ve yol haritası ortaya konularak bir stratejik vizyon çizilmiş ve artık daimi bir yapının ortaya çıkmasından dolayı 1992 yılında başlayan zirveler, bu yapı bünyesine dahil edilerek Türk Konseyi Zirveleri olarak adlandırılmıştır.⁶

B) Kurumsal Yapısı

Türk Keneşi beş organdan oluşmaktadır. Bunlar: Devlet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Aksakallar Konseyi, Kıdemli Memurlar Komitesi ve Sekreteryadır. Bu ana organların dışında Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamentoları Asamblesi (TURKPA), Uluslararası Türk Kültür Teşkilatı (TÜRKSÖY), Uluslararası Türk Akademisi, Türk İş Konseyi ve Türk Kültür ve Miras Vakfı olmak üzere beş ilişkili kuruluşla da kurumsal bağı vardır.⁷

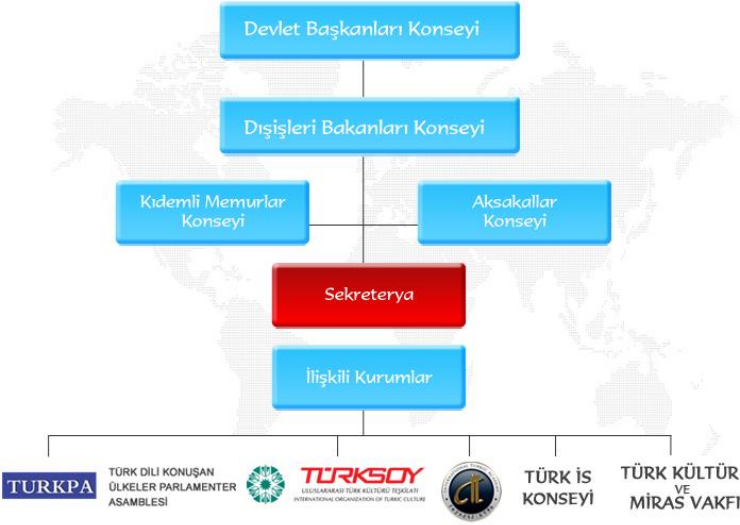
³ Ayrıntılı bilgi için bk. "1992 Zirvesi", *Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi resmi web sitesi*, http://www.turkkon.org/tr-TR/zirveler_sureci_bilgi_notu/4/52, 09.09.2017.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması, md. 1.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. "Genel Bilgi", *Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Resmi web sitesi*, http://www.turkkon.org/tr-TR/genel_bilgi/1/10, 07.09.2017.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. "Genel Bilgi", *Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Resmi web sitesi*, http://www.turkkon.org/tr-TR/genel_bilgi/1/10, 07.09.2017.

⁷ Bilgi için bk. "Organizasyon Şeması", *Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Resmi web sitesi*, <http://www.turkkon.org/tr-TR/organizasyon-semasi/1/11>, 11.09.2017.

Tablo 1: Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Resmi web sitesinden alınmıştır.

Merkezi İstanbul'da bulunan Türk Konseyi'nin işleyişine bakıldığında ise ana karar organı Devlet Başkanları Konseyidir. Konseye üye dört Türk dili konuşan ülke Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye'nin devlet başkanlarından oluşan bu organ dönem başkanlığı şeklinde tesis edilmiştir. Konseye dönem başkanlığı ise üye ülkeler arasında herhangi bir hiyerarşi söz konusu olmaksızın alfabetik sıraya göre belirlenmektedir. Günümüz itibarıyla Türkiye'nin dönem başkanlığını yürüttüğü Devlet Başkanları Konseyi'nin bir sonraki dönem başkanı ise Kazakistan olacaktır.⁸

C) Hedefleri – Amaçları

Türk Keneşi'nin amaçları örgütün temel ve kurucu belgesi olan Nahçıvan Anlaşması'nın ikinci maddesinde belirtilmiştir. Bu maddeye göre örgütün amaçları⁹:

- Taraflar arasında karşılıklı güvenin, dostluk ve işbirliğinin güçlendirilmesi

⁸ Bilgi için bk. "Organizasyon Şeması", *Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Resmi web sitesi*, <http://www.turkkon.org/tr-TR/organizasyon-semasi/1/11>, 11.10.2017.

⁹ Bilgi için bk. Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması, md. 2.

- Bölgede ve dünya genelinde barışın sağlanması, güvenlik ve emniyetin güçlendirilmesi
 - Uluslararası örgütler ve uluslararası forumlar çerçevesindekiler de dâhil olmak üzere, ortak çıkarların söz konusu olduğu dış politika meselelerinde ortak tutum belirlemeye çalışılması
 - Uluslararası terörizm ve ayrılıkçılık, aşırı akımlar, insan kaçakçılığı, yasadışı uyuşturucu ticareti ile narkotik ve psikotropik maddelerle uluslararası mücadelede eşgüdümün sağlanması
 - Siyasi, ticari ve ekonomik konular ile kanunu uygulama, çevre, kültür, bilimsel-teknik, askeri-teknik, eğitim, enerji, ulaştırma, kredi ve finans alanları ve ortak çıkarları ilgilendiren diğer alanlardaki etkin bölgesel ve ikili işbirliğinin teşvik edilmesi
 - Ticaret ve yatırım açısından elverişli koşulların yaratılması, gümrük ve mallar ile hizmetlerin ve sermayenin dolaşımına imkân sağlayan düzenlemele- rin basitleştirilmesi, mali sistem ve bankacılık işlemlerinin kolaylaştırılması
 - Tarafların halklarının yaşam koşullarının hızla iyileştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla, eşit ortaklığa dayalı müşterek icraatlarla bölgede kapsamlı ve dengeli bir ekonomik büyüme, sosyal ve kültürel gelişimin sağlanması
 - Uluslararası hukuk tarafından umumiyetle tanınan ilke ve normlara uygun olarak, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim, insan hakları ve temel özgürlük- lerin güvence altına alınması konularının ele alınması
 - Bilim ve teknoloji, eğitim, sağlık, kültür, spor ve turizm alanlarında etki- leşimin genişletilmesi
 - Türk halklarının sahip oldukları zengin kültür ve tarihi mirasın değer- lendirilmesi, kitlelere tanıtılması ve yayılmasında Tarafların basın ve iletişim araçları arasındaki etkileşimin özendirilmesi
 - Karşılıklı hukuki yardımlaşmanın ve hukukun muhtelif alanlarındaki iş- birliğinin geliştirilmesi amacıyla hukuki bilgi değişimi hususlarının ele alınması- dır.

Konsey'in amaçlarını ortaya koyan ikinci madde ele alındığında ilk olarak söz konusu örgüt ile karşılıklılık esası üzerinden dostluk ve işbirliğinin geliştirilmesi ve ülkeler arasındaki güvenin artırılması amaçlanmaktadır. Ancak söz konusu organizasyon sadece dostluk ve güven ilişkilerinin tesisi ve güçlendirilmesi gibi temel ve moral unsurlara dayanan bir perspektifle sınırlı değildir. Bu anlamda Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın temel ilkelerinden olan bölgesel ve uluslararası barışın tesisine atıfta bulunarak örgütün amaçlarından birisi olduğu belirtilmiştir. Örgüt dış politikadan, ekonomiye, askeri konulardan bilimsel-teknik konulara kadar işbirliğini amaçlamaktadır. Bir yandan üye ülkelerin hem

ikili ilişkilerine katkı sunulması hem de Türk Keneşi üzerinden kurumsal ilişkiler geliştirilmesi amaçlanırken diğer yandan ise diğer uluslararası örgütler ve(ya) platformlarda ortak hareket edilmesi için gerekli zeminin oluşturulması amaçlanmaktadır.

Kazakistan ve Türk Keneşi

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından gerek küresel jeopolitik gerekse eski Sovyet coğrafyası jeopolitiği yeni bir dizayn ile muhatap oldu. Bu bağlamda bir yandan uluslararası sistemin iki kutuplu yapısı değişir ve dönüşürken öte yandan uluslararası sistem Sovyetler Birliği bünyesinde yer alan aktörlerin bağımsız ve otonom bir devlet olarak yer aldığı bir yapıya evrilmekteydi. Kazakistan da bu yeni bağımsız ve otonom aktörlerden birisi olarak 16 Aralık 1991 tarihinde uluslararası sistemin bir üyesi oldu. Bağımsızlık ilanının ardından ülke bir yandan içte ulus inşası ve devlet aygıtını inşa etmeye çalışırken öte yandan ise dış politika konseptini, hedef – amaçları ve kapasitesini belirlemeye çalışmaktaydı.

Kazak devlet bürokrasisi ve karar alıcı mekanizma öncelikle ülkenin bağımsızlığını uluslararası sistemde tanınır kılmayı ve pekiştirmeyi siyasi ajandalarının ilk maddesi olarak ele almışlardır. Bu çerçevede Çarlık Rusya ve Sovyetler Birliği dönemler politikalarının olumsuz mirası ve etkisi olan demografik yapı başta olmak üzere, toplumsal heterojenlik karar alıcıların iç politika bağlamında en önemli gündem maddeleriyken dış politikada ise ülkenin tanınırlığı, uluslararası sisteme entegrasyonu öncelikli hedef olarak belirlemiştir.

İç ve dış politika önceliklerini belirleyen Kazakistan, anayasal yapılanmasını da bu çerçevede tesis etmiştir. Demokratik, laik, sosyal ve üniter bir devlet olan Kazakistan, uluslararası norm ve kurallara saygılı, devletlerin eşitliği ve içişlerine karışmama prensibine bağlı ve Birleşmiş Milletlerin uyumsuzlukların barışçıl yollarla çözümünü ilkesini benimsediğini anayasasında açıkça belirtmiştir.¹⁰ Buradan hareketle Kazakistan'ın uluslararası politikada Batı değerleriyle çatışmadan uzak ve işbirliği anlayışının hâkim olduğu bir dış politika stratejisi izleyeceği anlaşılmaktadır. Bağımsızlığını ilan ettiği 16 Aralık 1991 tarihinden günümüze değin Kazakistan dış politikasını analiz ettiğimizde bu konseptin dışına çıkmadığı ifade edilebilir.

Kazakistan barışçı ve uluslararası sisteme entegre anlayışı temelinde dizayn ettiği dış politikasında “vizyoner bir devlet” anlayışı ile hareket ederek proaktif bir politika ile bölgesel ve küresel barış, refah ve istikrarın sağlanması amacıyla

¹⁰ Bilgi için bk. Kazakistan Anayasası md 1., Web: <http://www.akorda.kz/en/category/konstitu> ciya 12.01.2017'de alınmıştır.

rekabetten ziyade karşılıklı işbirliği ve dayanışmayı amaç edinerek uluslararası ve bölgesel işbirliği süreçleri içerisinde yer almıştır (Erol 2013: 1565). Bu işbirliği modellerinden birisi de Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi veya Türk Keneşi olarak adlandırılan oluşumdur. Kazakistan, dış politika stratejisine uygun bir şekilde bağımsızlık ilanının hemen ardından Türk Keneşi'nin tesis edilmesiy-le neticelenen sürecin ana aktörlerinden birisi olmuştur. Yukarıda da belirtildiği üzere Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasının ardından 1991 yılı sonu itibariyle bütün Sovyet cumhuriyetleri bağımsızlıklarını ilan ederek uluslararası sistemin bir aktörü olmuştur. Bu gelişmeyi müteakiben 1992 yılında Türkiye'nin ev sahipliğinde başlatılan Türkçe Konuşan Devletlerin Devlet Başkanları Zirve sürecinin Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi veya Türk Keneşi halini almasına kadar devam eden bütün süreçte Kazakistan ve özellikle de Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev aktif katılımcı olarak yer almıştır. Bu aktif katılım rolü günümüzde de devam etmektedir.

Kazakistan'ın aktif bir üye olarak yer aldığı Türk Keneşi üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılan işbirliği sürecinde önem arz eden hedeflerden bir tanesi "Türk Üniversiteler Birliği" projesidir. Bu proje bağlamında 10 Ağustos 2012 tarihinde Çolpon-Ata'da yapılan Türk Keneşi Eğitim Bakanları Toplantısı ve 23 Ağustos 2012 tarihinde Bişkek'te gerçekleştirilen Türk Keneşi İkinci Zirvesi'nde alınan kararlar neticesinde şekillenen Türk Üniversiteler Birliği, 28-29 Mart 2013 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen Türk Keneşi Üniversiteler Birliği hazırlık toplantısında kurulmuştur. Türk Üniversiteler Birliği'nin üyeleri; Bakü Devlet Üniversitesi, Azerbaycan Tıp Üniversitesi, Azerbaycan Mimarlık ve İnşaat Üniversitesi, Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi, L. M. Gumilyev Avrasya Milli Üniversitesi, Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Nazarbayev Üniversitesi, Yusuf Balasaguni Kırgız Milli Üniversitesi, Hüseyin Karasaev Bişkek Beşeri Bilimler Üniversitesi, Uluslararası Kırgızistan Üniversitesi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Bitlis Eren Üniversitesi ve Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'dir.¹¹ Birliğin üyelerine bakıldığında Kazakistan'ın önde gelen dört üniversitesinin oluşumun içerisinde yer aldığı görülmektedir.

Özellikle kültür, eğitim ve ortak değerler üzerinden bir işbirliği süreci tesis etmeyi hedefleyen Türk Keneşi bağlamında atılan bir diğer önemli adım "Uluslararası Türk Akademisi"dir. 22-23 Ağustos 2012 tarihinde Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te düzenlenen Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin İkinci Zirvesi'nde Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye Cumhurbaşkanları ile Azerbaycan

¹¹ Bilgi için bk.Türk Keneşi-Türk Üniversiteler Birliği resmi web sitesi, <http://www.turkunib.org/>, 01.10.2017.

Başbakan'ı tarafından imza edilen anlaşmaya statü kazanan Uluslararası Türk Akademisi'nin kurulması fikri ve altyapısal çalışmalara ilişkin ilk adım Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev tarafından atılmıştır. Nazarbayev, 3 Ekim 2009 tarihinde Nahçıvan'da düzenlenen Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Dokuzuncu Zirvesi'nde Türk Dünyası ile ilgili araştırmalar yürüten bir uluslararası bilimsel merkez kurulması önerisini sunmuştur. Bu bağlamda ilk adım yine Kazakistan tarafından atılmıştır. 25 Mayıs 2010 tarihinde Kazakistan'ın başkenti Astana'da bulunan Barış ve Uzlaşma Sarayı'nda Türk Akademisi kurulmuştur.¹² Günümüzde Uluslararası Türk Akademisi adıyla faaliyet gösteren kuruluşun gerek fikri temeli gerekse pratikteki altyapısının Nazarbayev'in girişimleri neticesinde gerçekleşen bir olgu olduğu aşikârdır. Akademinin merkezinin Kazakistan'ın başkentinde bulunması da söz konusu devletin süreci içselleştirdiği ve sürece katkı sunduğunu gözler önüne sermektedir.

Üçüncü önemli adım ise Türk Kültür ve Miras Vakfı'dır. 2012 yılında gerçekleştirilen Türk Konseyi'nin İkinci Zirve Toplantısı'nda imzalanan anlaşma ile kurulan vakıf Azerbaycan'ın başkenti Bakü'dedir. Türk Kültürü ve Mirası'nın gerçekleştirilmekte olan faaliyet, proje ve programların desteklenmesi ve finansman katkısı sağlanması yoluyla korunması ve bu alanda gerekli çalışmaların yapılmasını amaç edinen Türk Kültür ve Miras Vakfı, çalışmalarını Uluslararası Türk Kültür Teşkilatı (TÜRKSOY) ve Türk Akademisi'yle işbirliği içinde yürütmektedir.¹³ Kazakistan diğer oluşumlar da olduğu gibi burada da aktif ve etkin aktörlerden birisi olarak yer almaktadır.

Çalışmanın odak konusu bağlamında ele alınması gereken başka bir unsur ise Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenterler Asamblesi (TÜRKPA)'dir. Günümüzde dönem başkanlığını Kazakistan Cumhuriyeti Parlamento Meclisi Başkanı Nurlan Nigmatulin'in yürüttüğü,¹⁴ sekreteryası 15 Ocak 2010 tarihinden itibaren faaliyete başlayan ve Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de konumlanmış olan teşkilat 18 Nisan 1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmeleri maddesi uyarınca resmi olarak uluslararası bir statüsündedir. Bakü'de yerleşik diplomatik misyon olarak tanımlanan TÜRKPA Sekreteryası kurucu üye ülkelerin Bakü'deki diplomatik temsilcilikleri ile yoğun işbirliği yapmaktadır. Bu doğrul-

¹² Bilgi için bk. International Turkic Academy resmi web sitesi, <http://twesco.org/tr/about/>, 05.10.2017.

¹³ Bk. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı resmi web sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa>, 06.10.2017.

¹⁴ Bk. TÜRKPA resmi web sitesi, http://turk-pa.org/tr/content/about_turkpa/chairman/, 27.09.2017.

tuda Kazakistan ve Türkiye Büyükelçilikleri ile yoğun görüşmeler gerçekleştirilmekte ve temaslarda bulunmaktadır.¹⁵

Türk Keneşi üzerinden sürdürülen işbirliği sürecinin ekonomik ayağında ise Türk İş Konseyi yer almaktadır. Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin 16 Eylül 2010'da İstanbul'da yapılan zirvesi sırasında üye ülkelerin Devlet Başkanlarının kararı ile kurulması uygun görülen Türk İş Konseyi'nin amaçları arasında; bölgesel ekonomik işbirliğini gerçekleştirmek, üye ülkelerin birbirlerini bütünleyici mevcut özellikleri ile bu ülkelerin ikili ve çok taraflı işbirliklerini geliştirmek, üye ülkeler arasında yatırım ortamının iyileştirilmesi ve ortak projelerin gerçekleştirilmesi için ortak bir platform hazırlamak bulunmaktadır. Konsey'in üyeleri; Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkiye ve Türkmenistan'dır.¹⁶ Söz konusu konsey özellikle ülke ekonomilerinin gelişmesine ve üye ülkeler arasında işbirliğinin geliştirilmesine katkı sunan faaliyetlerde bulunmaktadır.

Türk Dünyası'nın UNESCOsu olarak tanımlanan Uluslararası Türk Kültür Teşkilatı (TÜRKSÖY) ise 1993 yılında Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Türkiye'nin kültür bakanları tarafından imzalanan anlaşma ile kurulmuştur. Sekreteryası Ankara'da bulunan TÜRKSÖY'un Genel Sekreterliği görevini Kazakistan eski Kültür Bakanı Düsen Kaseinov yürütmektedir.¹⁷ Kültürel diplomasi noktasında en dikkat çeken organizasyonlardan biri olan TÜRKSÖY'un bu bağlamdaki bazı faaliyetleri ise;

- Nevruz ve Sabantuy gibi milli bayramlar hakkında farkındalık oluşturmak,
- Türk Dünyası'nın kültür unsurlarını tanıtmak ve bunların birleştirici yönüne katkı sunmak,
 - Ressamlar, şairler buluşmaları, opera günleri gibi projelerle karşılıklı tanışıklığı artırmak,
 - TÜRKSÖY üyesi ülkeler devlet tiyatroları müdürleri ve sinema yöneticileri toplantıları düzenlemek ve ortak projeler geliştirmek,
 - Avrupa Konseyi, ISESCO ve BM'de sergiler açmak, tanıtımlar yapmak,
 - Türk Destanları başta olmak üzere önemli edebiyat ve sanat eserlerini üye ülkelerde yayınlamaktır.

¹⁵ Bk. *TÜRKP A 2010 Raporu*, Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi, 2010, file:///C:/Users/user/Downloads/rapor2010.pdf, s. 52, 27.09.2017.

¹⁶ Bk. Türk Keneşi-Türk Konseyi resmi web sitesi, <http://www.turkkon.org/en-US/turk-is-konseyi-kurulmasi/3/43/43/44>, 05.10.2017.

¹⁷ Bk. TÜRKSÖY resmi web sitesi, <https://www.turksoy.org/tr/turksoy/about>, 12.10.2017.

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı sonrası tesis edilen iki kutuplu uluslararası sistemin Doğu Bloku'nun lideri olan Sovyetler Birliği'nin yıkılması neticesinde Orta Asya olarak adlandırılan coğrafyada uluslararası sistemle eşgüdümlü bir şekilde yeni bir dönem başlamıştır. Bu bağlamda uzun yıllar Çarlık Rusya ardından da Sovyetler Birliği tarafından yönetilen söz konusu bölgenin yerli aktörleri bağımsız devletler olarak uluslararası sistemdeki yerlerini almışlardır. Bu bağlamda Orta Asya'da bağımsızlığını ilan beş devlet Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan'dır. Tacikistan dışında söz konusu devletlerin dördünün aynı etnik kökenden gelmeleri ve Türk dili konuşmasından dolayı ortak çıkarlar ve hedefleri söz konusu olmuştur.

Bahse konu devletler için bağımsızlıklarının ilk yıllarında ulus-devlet inşa süreçleri ve iç sorunlarının çözüme kavuşturulması ana meselelerin başında yer alırken uluslararası politika bağlamında da hem sisteme entegre olabilmek hem de beka ve refah sorunlarını aşabilmek en önemli hedef olarak yer almıştır. Ayrıca söz konusu devletlerin kurucu unsur olarak ele aldıkları ulus olgusu üzerinden bir okuma yapıldığında ise ortak kimlikler ve ulus öğelerini bünyelerinde barındırdıkları görülmektedir. Diğer yandan da uzun yıllar boyunca gerek siyasi birim gerekse kimlik bakımından farklı bir aktör tarafından yönetilmeye karşı reaksiyoner olarak gelişen anlayış ve diğer etnik paydaşlarla birlikte hareket etme hususu da söz konusu devletleri işbirliği süreçlerine itmiştir.

Uluslararası ilişkilerde işbirliği süreçleri siyasi, askeri, ekonomik, kültür gibi çeşitli alanlarda tesis edilirken geçici veya kalıcı işbirliği modelleri söz konusudur. Bu bağlamda geçici işbirlikleri daha çok ikili veya konjonktürel durumlarda öne çıkarken çok taraflı çok sayıda aktörün yer aldığı kurumsal işbirlikleri ise daha kalıcı olmaktadır. Türk Dünyası jeopolitiğinde yaklaşık olarak 25 yıl önce bağımsızlıklarını kazanan devletler ise yukarıda da bahsedildiği üzere dış politikalarında birbiriyle işbirliği modelleri geliştirmeyi bir öncelik olarak ele almışlardır. Mevzu bahis işbirliklerinin kalıcı olması arzu edilmiş ve bu bağlamda bir yandan ikili ilişkiler geliştirilirken diğer yandan kurumsal işbirliği modelleri tesis edilmeye çalışılmıştır. Türk Keneşi olarak adlandırılan Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, bu anlayışın bir ürünü olarak Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkiye ve Türkmenistan'ın devlet ve(ya) hükümet başkanları nezdinde itibar göyerek kurulmuş bir uluslararası örgüttür.

Türk Dünyası'nın aktörleri arasında işbirliğinin tesisi ve uzun vadede de bir entegrasyonu hedefleyen bu uluslararası örgüt temel ortak nokta olarak dil unsurunu baz almıştır. Daha çok kültür ve eğitim konularının ön plana çıktığı örgüt üzerinden sürdürülmeye çalışılan süreçte TÜRKSOY, TÜRKPA, Türk Üniversiteler

Birliği, Uluslararası Türk Akademisi, Türk Kültür ve Miras Vakfı ve Türk İş Konseyi gibi yapılar inşa edilmiş veya bu yapılarla eşgüdümlü faaliyetler yürütölmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla söz konusu oluşum hem Türk Dünyası devletlerinin bir araya gelebildiği ve çeşitli alanlarda ortak hareket edebilme serbestine hizmet eden önemli platform halini almış hem de Türk Dünyası'nın ortak paydada buluşabilme ve bir ortak kimlikle hareket etme yeteneği kazanması bağlamında vücut bulmuştur. Kazakistan ise bu örgütün aktif bir üyesi olarak gerek kuruluşu sürecinde gerekse faaliyetlerinde yer almaktadır.

Türk Dünyası'nda işbirliği modeli denemesi olarak ortaya çıkan Türk Keneşi'nde Kazakistan'ın etkin ve aktif olarak yer almaya çalışması hem ülkenin kimlik ve çıkar algısı hem de temel dış politika anlayışı ile paralellik arz etmektedir. 16 Aralık 1991 tarihinde bağımsızlığını kazanan Kazakistan, bu süreçte Kazak etnisitesinin kurucu unsur olarak yer aldığı ulus-devleti inşa etmeye çalışırken en büyük sorun olarak karşısına demografik yapısı çıkmaktaydı. Ülke nüfusunun yarısına yakınına oluşturan Rus ve diğer Sav unsurlar (Ruslar açık bir şekilde baskın ve kalabalıktı) en kalabalık etnik grup iken Kazaklar sayısal anlamda ikinci etnik gruptu. Demografik sorunla beraber Rusya'ya olan ekonomik ve kısmen siyasi-bürokratik bağımlık ve Rusya'yla söz konusu olan uzun kara sınırı ile beraber Çin Halk Cumhuriyeti'yle de komşu olunması, Kazakistan için hem ulus-devlet inşa süreci bağlamında hem de devletin bekası bağlamında bir tehdit veya sorun olmaktadır. Ekonomik durumu, demografik yapısı ve beşeri kapasitesi ile beraber bölgesel ve uluslararası konjonktürü göz önüne alan Kazak karar alıcılar (başta Nursultan Nazarbayev) devletin çok yönlü ve işbirliğine açık bir dış politikasının olması tercihinde bulunmuşlardır. Bu bağlamda "vizyoner bir devlet" anlayışı ile hareket eden Kazakistan ve onun devlet başkanı Nazarbayev, bölgede barış, istikrar ve refahının tesisi noktasında karşılıklı işbirliği ve dayanışmayı esas almaktadır. Bu kapsamda tarihsel, coğrafî ve kültürel – inanç boyutunda ortak bir geçmişe sahip olunan ülkelerle rekabetten ziyade işbirliğine dayalı ilişkilere ve hatta entegrasyon girişimlerine öncelik veren Kazakistan proaktif bir dış politika izlemektedir.

Söz konusu proaktif dış politika anlayışı ve ortak değerler, Kazakistan'ı Türk Dünyası jeopolitiği bağlamında daha etkin ve aktif bir aktör olma bağlamında tetiklemektedir. Bu iki hususa ek olarak Türk Dünyası içerisinde ekonomik göstergeler ve doğal kaynaklar bakımından da ön plana çıkan Kazakistan, Türk Keneşi üzerinden hem Türk Dünyası jeopolitiğinde lider ülke konumuna gelmek hem de gerek Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi komşularına ve diğer bölge dışı aktörlere karşı denge oluşturmayı amaçlamaktadır. Ayrıca uluslararası platformlar üzerinden bu platformlara üye devletler ile söz konusu olan sorunların çözümü hem daha barışçıl yollarla hem de daha az maliyetli olmak-

tadır. Bu durumda Kazak karar alıcılar için bir fırsat olarak görülmekte ve söz konusu platforma üye devletler ile var olan veya ilerde meydana çıkabilecek anlaşmazlıkların çözümü noktasında da inisiyatif almaya çalışılmaktadır.

Sonuç itibarıyla Türk Dünyası'nda uzun yıllardır özlenen işbirliği ruhunun oluşturulması bağlamında tesis edilen Türk Keneşi söz konusu devletleri ortak bir çatı altı bir getirmektedir. Kurucu metinlerine bakıldığında ortak dil ve etnik kökene vurgu yapılması, "Türk Dünyası" kavramına sıkça yer verilmesi ve ilerleyen dönemler için bir entegrasyon ruhunun oluşmasını amaçlayan örgüt, gerek üye devletler gerekse bölge için önemli bir pozisyonadadır. Askeri bir niteliği bulunmayan söz konusu örgüt realist terminoloji ile yüksek politik konularda etkili olmasa da alçak politika konularında etkili olabilmektedir. Ayrıca söz konusu işbirlikleri bir alanda başlayıp diğer alanlara yayılma özelliği gösterebileceğinden Türk Keneşi'nin varlığının ve aktivasyonunun devam ettirilmesi önemlidir. Çünkü günümüzde bilim ve kültür alanlarındaki işbirliğini öne çıkaran devletler bu tecrübeden hareketle ilerleyen dönemlerde askeri ve politik işbirlikleri ve dahası entegrasyon denemeleri yapma imkanına sahip olabilirler. Kazakistan ise bu söz konusu bu işbirliği süreçlerine katkı sunan ve kimliğini etnik ve dilsel parametreler üzerinden şekillendiren bir aktör olmasıyla beraber teritoryal özellikleri, demografik yapısı, doğal kaynakları ve bölge jeopolitiğindeki konumu nedeniyle önem arz eden bir devlettir. Ülkenin bu noktada siyasal tercihlerini devam ettirmesi Türk Dünyası'nın işbirliği için oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- 📖 "1992 Zirvesi", Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi resmi web sitesi, http://www.turkkon.org/tr-TR/zirveler_sureci_bilgi_notu/4/52, Erişim: 09.09.2017.
- 📖 "Genel Bilgi", Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Resmi web sitesi, http://www.turkkon.org/tr-TR/genel_bilgi/1/10, Erişim: 07.09.2017.
- 📖 "Organizasyon Şeması", Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Resmi web sitesi, <http://www.turkkon.org/tr-TR/organizasyon-semasi/1/11>, Erişim: 11.09.2017.
- 📖 Archer, Clive. *International Organizations*. London and New York: Routledge, 1992.
- 📖 Arı,Tayyar. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 5. Baskı. Bursa: MKM Yayıncılık, 2008.

- Arı, Tayyar. *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 8. Baskı. Bursa: MKM Yayınları, 2009.
- Bozdağlıoğlu, Yücel, ve Çınar Özen. "Neorealizmden-Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık", *Uluslararası İlişkiler* 1. 4 (2004): 59-79.
- Çalış, Şaban H. "Uluslararası Örgütler: Tanımların, Yaklaşımların ve Tarihin Alacakaranlığı", Ed. Şaban H. Çalış, Birol Akgün, Önder Kutlu., *Uluslararası Örgütler ve Türkiye*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2006. 1-35.
- Erol, Mehmet Seyfettin, "Büyük Kazakistan Projesi ve 2050 Stratejisi", *Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı II* 53-54 (2013): 1564-1569.
- Hasgüler, Mehmet, ve Mehmet B. Uludağ. *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler*, 4. Basım. İstanbul: Alfa, 2010.
- Holsti, Ole R., "Theories of International Relations and Foreign Policy: Realizm and Its Challenge", Ed. Charles W. Kegley, Jr., *Contraversies in International Relations Theory, Realizm and The Neolibarel Challenge*, New York: St. Martin's Press, 1995.
- International Turkic Academy resmi web sitesi, <http://twesco.org/tr/about/>, Erişim: 05.10.2017.
- Kazakistan Anayasası md 1., Web: <http://www.akorda.kz/en/category/konstituciya>, Erişim: 12.01.2017.
- Kegley, Jr. Charles W. "Neolibarel Challenge to Realist Theories of World Politics: An Introduction", Ed. Charles W. Kegley Jr., *Contraversies in International Relations Theory, Realizm and The Neolibarel Challenge*, New York: St. Martin's Press, 1995. 1-24.
- Keohane, Robert O., ve Joseph S. Nye. *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Boston: Little, Brown Company, 1977.
- Pazarıcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk*, 5. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, 2007.
- Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması.
- Türk Keneşi-Türk Konseyi resmi web sitesi, <http://www.turkkon.org/en-US/turk-is-konseyi-kurulmasi/3/43/43/44>, Erişim: 05.10.2017.
- Türk Keneşi-Türk Üniversiteler Birliği resmi web sitesi, <http://www.turkunib.org/>, Erişim: 01.10.2017.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı resmi web sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa>, Erişim: 06.10.2017.

- 📖 TÜRKPA 2010 Raporu, Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi, 2010, file:///C:/Users/user/Downloads/rapor2010.pdf, s. 52, Erişim: 27.09.2017.
- 📖 TÜRKPA resmi web sitesi, http://turk-pa.org/tr/content/about_turkpa/cha irman/, Erişim: 27.09.2017.
- 📖 TÜRKSOY resmi web sitesi, <https://www.turksoy.org/tr/turksoy/about>, Erişim: 12.10.2017.
- 📖 Viotti, Paul R., ve Mark V. Kauppi. *International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism*, 2. Baskı. New York: McMillian Publishing, 1993.